

Politicization of Ignorance:

From the Technique of Ignorance-Producing Awareness to the Possibility of Emancipatory Awareness

Peyman Zanganeh*

Ehsan Mozdkhah**

Abstract

Ignorance possesses both conscious and unconscious dimensions that is, individuals may believe they are knowledgeable about a subject and acting correctly, while in fact they are not. In this sense, the political system deliberately promotes ignorance, leading to the politicization of ignorance. The aim of this study is to examine the process through which ignorance becomes politicized and to analyze the role of political systems in producing and distributing it as an instrument of domination. The central question is: How do political systems, through the redistribution of the sensible, inject and channel ignorance within society, and how does this process affect the position of conscious and unconscious subjects? The study hypothesizes that political systems, by concealing what is unconcealed and deploying ignorance-producing mechanisms such as censorship, propaganda, and the educational system, systematically institutionalize ignorance within society marginalizing capable and conscious individuals while turning those aligned with the discourse of ignorance into agents of power. Drawing on Jacques Rancière's theoretical framework particularly the concepts of the distribution of the sensible, the police order, and aesthetics this paper argues, through a descriptive-analytical approach, that

* Assistant Professor of Political Science, Faculty of Literature and Humanities, University of Birjand, Birjand, Iran (Corresponding Author), p_zanganeh@birjand.ac.ir

** PhD Candidate of political science Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran, eh.mozdkhah@mail.um.ac.ir

Date received: 14/05/2025, Date of acceptance: 17/08/2025

ignorance is not a random absence of knowledge but a political product generated through the regulation of collective perception.

Keywords: Jacques Rancière, distribution of the sensible, police order, political ignorance, political aesthetics.

Introduction

Ignorance, traditionally perceived as a mere absence of knowledge, has evolved in modern political contexts into a strategic tool wielded by political systems to consolidate domination. This study explores the process through which ignorance is politicized, transforming it from a passive state into an active product deliberately produced and distributed within society. Drawing on Jacques Rancière's theoretical framework, particularly his concepts of the "distribution of the sensible," "police order," and "political aesthetics," the research examines how political systems employ mechanisms such as censorship, propaganda, education, and media to institutionalize ignorance, marginalize aware subjects, and elevate those aligned with ignorance as agents of power. The central research question investigates how political systems inject and channel ignorance through the redistribution of the sensible and the resultant impact on the positioning of aware and unaware subjects. The hypothesis posits that ignorance is not a random epistemic void but a politically engineered construct that sustains the status quo by concealing non-concealed truths and suppressing critical awareness. This study aims to elucidate the interplay between ignorance, power, and resistance, highlighting the potential for aware subjects to disrupt this cycle through emancipatory acts of dissensus.

Materials and Methods

The research adopts a descriptive and analytical approach grounded in Rancière's political philosophy. It employs a qualitative methodology, utilizing conceptual analysis to unpack the mechanisms of ignorance production and their political implications. The study integrates historical and contemporary case studies—ranging from totalitarian regimes like Nazi Germany and Stalinist Soviet Union to modern digital platforms such as social media—to illustrate the evolution of ignorance-producing techniques. Primary sources include Rancière's seminal works (*Disagreement*, *The Politics of Aesthetics*, *The Ignorant Schoolmaster*) alongside secondary scholarly interpretations. The analysis also draws on empirical examples,

3 Abstract

such as propaganda campaigns, educational curricula, and digital algorithms, to demonstrate how the distribution of the sensible operates across different contexts.

Discussion and Result

The findings reveal that ignorance is systematically produced through the "police order," which regulates collective perception to conceal non-concealed truths and institutionalize ignorance as a default state. Mechanisms such as censorship (e.g., Soviet erasure of historical figures like Trotsky), propaganda (e.g., Nazi campaigns under Goebbels), selective education (e.g., North Korean curricula), and media manipulation (e.g., social media algorithms promoting misinformation) serve to redistribute the sensible, marginalizing aware subjects while empowering those who conform to ignorance-driven narratives. These mechanisms transform ignorance into a political capital that stabilizes power structures by rendering critical truths invisible. However, the study also identifies moments of "dissensus," where aware subjects—termed by Rancière as "those who have no part"—disrupt the police order through aesthetic and political acts. Historical examples, such as anti-colonial movements led by figures like Gandhi, and contemporary movements like #MeToo and climate activism led by Greta Thunberg, demonstrate how aware subjects, through acts of revelation and aesthetic reconfiguration, challenge the hegemony of ignorance. Digital platforms, while often complicit in ignorance production, also serve as spaces for resistance, amplifying dissensus through viral campaigns and grassroots mobilization. Nevertheless, resistance faces challenges, including direct suppression, social ostracism, and the fragmentation of awareness in the digital age.

Conclusion

This study underscores that ignorance is a politically engineered construct, strategically deployed through the distribution of the sensible to sustain domination. By leveraging Rancière's framework, it demonstrates how the police order uses aesthetic-political mechanisms to produce and channel ignorance, positioning unaware subjects as agents of power while marginalizing the aware. Yet, the possibility of emancipatory awareness persists through moments of dissensus, where aesthetic interventions—ranging from protest art to digital activism—reconfigure the sensible and restore visibility to suppressed truths. The analysis reveals a dynamic tension between the reproduction of ignorance and the potential for resistance, suggesting that while political systems invest in ignorance as capital, the

inherent equality of human understanding, as posited by Rancière, enables aware subjects to disrupt this cycle. The findings call for further exploration of how collective awareness can be sustained against structural barriers, offering insights into fostering democratic resistance in an era dominated by information overload and algorithmic control.

Bibliography

- Plato. (2022). *The Republic* (Fouad Rouhani, Trans.). Tehran: Elmi-Farhangi Publishing. (In Persian)
- Bronowski, J., & Mazlish, B. (2004). *The Western Intellectual Tradition: From Leonardo to Hegel* (Translated into Persian). Tehran: Aghah Publishing. (In Persian)
- Boiché, R. (2022). *Theories of Tyranny: From Plato to Arendt* (Fereydoun Majlesi, Trans.). Tehran: Morvarid Publishing. (In Persian)
- Patočka, J. (2020). *Socrates: Awareness of Ignorance* (Mahmoud Ebadian, Trans.). Tehran: Hermes Publishing. (In Persian)
- Tajik, M. R., & Rezaeipnah, A. (2016). *The Foundations of Critique and Reconsideration of Political Sociology in Jacques Rancière's Thought (The Social in the Post-Globalization Era)*. *Political Science Research Journal*, 11(2), 87–118. (In Persian)
- Tajik, M. R., & Siavashpourin, M. (2021). *The Unthought in the Realm of Politics: Examining the Aesthetic Methodological Foundations of Jacques Rancière*. *Quarterly Journal of Political and International Approaches*, 12(3), 33–62. (In Persian)
- Touraine, A. (2021). *The Return of the Actor* (Salman Sadeghizadeh, Trans.). Tehran: Sales Publishing. (In Persian)
- Rancière, J. (2014a). *Aesthetics and Its Discontents* (Farhad Akbarzadeh, Trans.). Tehran: Omid-e-Saba Publishing. (In Persian)
- Rancière, J. (2014b). *The Aesthetic Unconscious* (Majid Nazari, Trans.). Tehran: Nahid Publishing. (In Persian)
- Rancière, J. (2013). *Politics, Aesthetics, and Artistic Regimes* (Ashkan Salehi, Trans.). Tehran: Bongah Publishing. (In Persian)
- Rancière, J. (2021a). *The Emancipated Spectator* (Ashkan Salehi, Trans.). Tehran: Ney Publishing. (In Persian)
- Rancière, J. (2021b). *Hatred of Democracy* (Mohammadreza Sheykhi Mohammadi, Trans.). Tehran: Gam-e-No Publishing. (In Persian)
- Rancière, J. (2021c). *Politics and Aesthetics* (Ashkan Salehi, Trans.). Tehran: Ney Publishing. (In Persian)
- Rancière, J. (2024a). *The Ignorant Schoolmaster* (Aram Gharib, Trans.). Tehran: Shirazeh Publishing. (In Persian)

5 Abstract

- Rancière, J. (2024b). *The Modern Times: Art, Time, Politics* (Ashkan Salehi, Trans.). Tehran: Bongah Publishing. (In Persian)
- Mohammadyari, M., & Tohidfam, M. (2018). *Rancière and the Reconfiguration of the Distribution of the Sensible in Politics and Aesthetics*. *Political Science Research Journal*, 13(2), 65–86. (In Persian)
- Miller, P. (2022). *Subject, Domination, and Power* (Niku Sarkhosh & Afshin Jahandideh, Trans.). Tehran: Ney Publishing. (In Persian)
- Warburton, N. (2003). *Philosophy: The Classics* (Masoud Alia, Trans.). Tehran: Qoqnoos Publishing. (In Persian)
- Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election. *Journal of economic perspectives*, 31(2), 211-236.
- Banović-Markovska, A. (2012). From Totalitarian to Transcultural Public Awareness. *Блесок-литература и други уметности*, (85).
- Bennett, S. E. (1988). " Know-Nothings" Revisited: The Meaning of Political Ignorance Today. *Social Science Quarterly*, 69(2), 476.
- Boykoff, M. T., McNatt, M. B., & Goodman, M. K. (2015). The cultural politics of climate change news coverage around the world. *The Routledge handbook of environment and communication*, 221-231.
- Corner, P. (Ed.). (2009). *Popular opinion in totalitarian regimes: Fascism, Nazism, Communism*. Oxford University Press.
- Ferris, D. (2009). Politics after aesthetics: Disagreeing with Ranciere. *parallax*, 15(3), 37-49.
- Gentile, E. (2013). Total and totalitarian ideologies. *Oxford Handbook of Political Ideologies*, 56-72.
- Gündoğdu, A. (2017). Disagreeing with Rancière: Speech, violence, and the ambiguous subjects of politics. *Polity*, 49(2), 188-219.
- Iacob, B. C., & Tismaneanu, V. (2019). Ideological storms: Intellectuals, dictators, and the totalitarian temptation.
- Logue, J. (2013). The politics of unknowing and the virtues of ignorance: Toward a pedagogy of epistemic vulnerability. *Philosophy of Education*, 1(1), 53-62.
- McClain, C., Vogels, E. A., Perrin, A., Sechopoulos, S., & Rainie, L. (2021). *The internet and the pandemic*. Pew Research Center, 1.
- McClure, K. M. (2003). Disconnections, Connections, and Questions: Reflections on Jacques Rancière's " Ten Theses on Politics". *Theory & Event*, 6(4).
- Paíc, Ž. (2022). Ideology, Terror, Control: Does Totalitarianism Have a Prospect for the Future? In *The Return of Totalitarianism: Ideology, Terror, and Total Control* (pp. 145-196). Cham: Springer International Publishing.
- Rabinbach, A. (2016). Public Intellectuals and Totalitarianism: A Century's Debate. In *Intellectuals and their Publics* (pp. 107-138). Routledge.

Abstract 6

- Rancière, J. (2011). *The thinking of dissensus: politics and aesthetics*. Reading Rancière, 1.
- Rancière, J., Guénoun, S., Kavanagh, J. H., & Lapidus, R. (2000). Jacques Rancière: Literature, politics, aesthetics: Approaches to democratic disagreement. *SubStance*, 29(2), 3-24.
- Rancière, Jacques. *Disagreement: Politics and philosophy*. U of Minnesota Press, 1999.
- Rustin, M. (2016). The totalitarian unconscious. In *Psychoanalysis in the Age of Totalitarianism* (pp. 221-238). Routledge.
- Silva Jr, P., & Siscoe, R. W. (2024). Ignorance and awareness. *Noûs*, 58(1), 225-243.
- Somin, I. (2006). Knowledge about ignorance: new directions in the study of political information. *Critical Review*, 18(1-3), 255-278.
- Somin, I. (2014). Why political ignorance undermines the wisdom of the many. *Critical Review*, 26(1-2), 151-169.
- Sviličić, N., & Maldini, P. (2014). Political myths and totalitarianism: An anthropological analysis of their causal interrelationship. *Collegium antropologicum*, 38(2), 725-738.

سیاسی شدن جهل: از تکنیک آگاهی جهل‌ساز تا امکان گسست آگاهی

پیمان زنگنه*

احسان مزدخواه**

چکیده

جهل دارای دو جنبه آگاهانه و غیرآگاهانه است. یعنی افراد تصور می‌کنند که نسبت به موضوعی آگاهی دارند و درست هم عمل می‌کنند، در حالی که این‌گونه نیست. یعنی نظام سیاسی از روی آگاهی، جهل را ترویج می‌کند که متعاقب آن سیاسی شدن جهل به وقوع می‌پیوندد. هدف این پژوهش، بررسی فرآیند سیاسی شدن جهل و نقش نظام‌های سیاسی در تولید و توزیع آن به‌عنوان ابزاری برای تثبیت سلطه است. سؤال پژوهش این است که چگونه نظام‌های سیاسی از طریق بازتوزیع امر محسوس، جهل را در جامعه تزریق و کانالیزه می‌کنند و این فرآیند چه تأثیری بر جایگاه سوژه‌های آگاه و ناآگاه دارد؟ فرضیه آن است که نظام‌های سیاسی با پنهان‌سازی امور ناپنهان و استفاده از مکانیزم‌های جهل‌ساز مانند سانسور، پروپاگاندا و نظام آموزشی، جهل را به‌صورت نظام‌مند در جامعه نهادینه می‌کنند و افراد شایسته و آگاه را به حاشیه می‌رانند و سوژه‌های همسو با گفتمان جهل را به کارگزاران قدرت تبدیل می‌نمایند. نوشتار حاضر با تکیه بر چارچوب نظری ژاک رانسیر، به‌ویژه مفاهیم «توزیع امر محسوس»، «نظم پلیسی» و «استتیک»، آن‌هم به شیوه توصیفی و تحلیلی استدلال می‌کند که جهل نه غیاب تصادفی دانش، بلکه محصولی سیاسی است که از طریق تنظیم ادراک جمعی تولید می‌شود.

کلیدواژه‌ها: ژاک رانسیر، توزیع امر محسوس، نظم پلیسی، جهل سیاسی، زیبایی‌شناسی سیاسی.

* استادیار علوم سیاسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران (نویسنده مسئول)،
p_zanganeh@birjand.ac.ir

** دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران،
eh.mozdkhah@mail.um.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۶

۱. مقدمه

جهل در طول تاریخ موضوع تأملات فلسفی و اجتماعی بوده است و همواره در تقابل با آگاهی قرار گرفته است. با این حال، در دوران مدرن، جهل از یک وضعیت طبیعی یا فردی فراتر رفته و به ابزاری در دست نظام‌های سیاسی تبدیل شده است که به صورت سیستماتیک تولید، تزریق و مدیریت می‌شود. فرضیه این پژوهش مدعی است که نظام‌های سیاسی نه تنها از جهل موجود در جامعه بهره‌برداری می‌کنند، بلکه آن را به شکلی فعالانه در ساختارهای اجتماعی کانالیزه می‌کنند و از طریق مکانیزم‌های جهل‌ساز، سلطه خود را تثبیت می‌نمایند. نظام‌های سیاسی، جهل را به گونه‌ای گسترده و ساختاری می‌سازند که در این چارچوب، افراد شایسته و آگاه به حاشیه رانده می‌شوند و سوژه‌ها یا انسان‌هایی که در گفتمان جهل مورد قبول حکومت قرار می‌گیرند، به عوامل و کارگزاران قدرت تبدیل می‌شوند. این پویایی، که ریشه در منطق هژمونیک قدرت دارد، نشان‌دهنده تحولی عمیق در رابطه میان جهل و سیاست است؛ جایی که جهل نه تنها به عنوان یک خلأ معرفتی، بلکه به عنوان یک سرمایه سیاسی عمل می‌کند. در چنین سیستمی، آگاهی و شایستگی به تهدیدی برای نظم موجود بدل می‌شوند و در مقابل، پذیرش جهل یا همسویی با آن به معیاری برای ارتقا در سلسله مراتب قدرت تبدیل می‌گردد. این چرخه، که در آن جهل به صورت عمدی بازتولید می‌شود، زمینه‌ساز نظامی می‌گردد که در آن حقیقت و عقلانیت به حاشیه می‌روند و حماقت به عنوان یک ارزش سیاسی نهادینه می‌شود. این مقاله با تکیه بر چارچوب‌های نظری اندیشه سیاسی و تحلیل‌های جامعه‌شناختی، به بررسی این پیوند میان جهل، سیاست و آگاهی می‌پردازد. هدف آن است که نشان دهیم چگونه نظام‌های سیاسی از ابزارها و مکانیزم‌های گوناگون برای تزریق جهل استفاده می‌کنند، چگونه این جهل را در جامعه توزیع و هدایت می‌کنند و در نهایت، چگونه با به حاشیه راندن آگاهان و ترویج سوژه‌های همسو با گفتمان جهل، ساختار قدرت خود را بازسازی و تقویت می‌کنند.

۲. پیشینه پژوهش

از نخستین و مهم‌ترین تلاش‌ها برای فهم نظریه رانسیر، می‌توان به مقاله تاجیک و رضایی‌پناه (۱۳۹۵) اشاره کرد که با تمرکز بر بازاندیشی جامعه‌شناسی سیاسی، مفاهیم بنیادین رانسیر هم‌چون «امر اجتماعی»، «برابری رادیکال»، و «امر سیاسی» را در بستر عصر پساجاهانی شدن مورد واکاوی قرار داده‌اند. نویسندگان در این مقاله با نشان دادن نابسندگی

رهیافت‌های رایج در جامعه‌شناسی سیاسی، نظریه رانسیر را به‌مثابه گسستی اپیستمیک در مطالعات اجتماعی و سیاسی معرفی می‌کنند که می‌تواند افق‌هایی نو برای تحلیل قدرت، طرد و بازنمایی بگشاید.

تاجیک و سیاوش‌پورین (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان «اندیشه نااندیشیده حوزه سیاست»، بنیان‌های روش‌شناختی رانسیر را در قالب آنچه «روش استتیک» می‌نامند، تحلیل کرده‌اند. این پژوهش با تأکید بر خصلت ناهم‌زمان سیاست در اندیشه رانسیر، نشان می‌دهد که چگونه استتیک، نه به‌مثابه زیبایی، بلکه به‌مثابه بازتوزیع محسوسات، ابزار گسست و رهایی از نظم‌های بدیهی‌انگارانه است. این مقاله تلاش می‌کند تا استتیک را به‌مثابه یک منطق روش‌شناختی برای تحلیل رخداد‌های سیاسی و اجتماعی در نظر بگیرد، نه صرفاً به‌مثابه حوزه‌ای از هنر یا نقد زیبایی‌شناسی. کتاب *تماشاگر رهایی‌یافته* (۱۴۰۰) از مهم‌ترین متون رانسیر در تبیین پیوند میان سیاست و هنر است. رانسیر در این کتاب با نقد رویکردهای سنتی به تماشاگر، از جایگاه فعال‌ساز سوژه هنری سخن می‌گوید و سیاست را از خلال گسست در تجربه زیبایی‌شناختی فهم می‌کند. هم‌چنین شیخی محمدی (۱۴۰۰)، در ترجمه کتاب *نظریه از دموکراسی ریشه‌های ایدئولوژیک تخطئه دموکراسی* توسط نخبگان و نظم مستقر را به چالش می‌کشد و از سیاست به‌مثابه رهایی و برابری دفاع می‌کند. این متن، وجه انتقادی اندیشه رانسیر در برابر لیبرالیسم محافظه‌کار و سیاست نخبگان‌محور را روشن می‌سازد.

کتاب *سیاست و زیبایی‌شناسی* (۱۴۰۰)، ترجمه صالحی نیز یکی از جامع‌ترین منابع برای فهم دستگاه مفهومی رانسیر در پیوند میان سیاست، هنر، بدن و فضا است. در این کتاب، مفاهیم بنیادینی هم‌چون «توزیع محسوسات»، «رژیم‌های استتیکی هنر»، و «اختلاف» به‌تفصیل توضیح داده می‌شوند. نهایتاً کتاب *استاد نادان* (۱۴۰۳)، ترجمه آرام قریب با تمرکز بر مسئله آموزش و سوژه‌سازی، نوع خاصی از استتیک رهایی را در نسبت با دانایی و اقتدار به چالش می‌کشد که می‌تواند در تحلیل سازوکارهای دانش - قدرت در نظام‌های آموزشی و فرهنگی امروز ایران نیز الهام‌بخش باشد. مجموع این آثار و پژوهش‌ها، نشانگر شکل‌گیری اولیه اما رو به گسترش از مواجهه انتقادی با اندیشه رانسیر در ایران است. با این حال، هنوز جای تحلیل‌های نظری - کاربردی از مفاهیم زیبایی‌شناسانه در پیوند با کنش سیاسی در بسترهای خاص چون جنبش‌های اجتماعی، کنش‌های اعتراضی و بازنمایی هنری در ایران معاصر، خالی است. پژوهش حاضر می‌کوشد با تمرکز بر تکنیک‌های

زیبایی‌شناسانه مقاومت در برابر نظم مستقر، و با تکیه بر تحلیل نظری اندیشه رانسیر، این خلأ را تا حدی پر کند.

۳. چارچوب نظری - مفهومی: سیاست و توزیع امر محسوس (معماری پنهان جهل سیاسی)

ژاک رانسیر در آثار خود، به‌ویژه اختلاف و ده‌تیز درباره سیاست، سیاست را نه به‌عنوان فرآیند مدیریت یا اعمال قدرت، بلکه لحظه‌ای از گسست در نظم موجود تعریف می‌کند. او مفهوم محوری توزیع امر محسوس (le partage du sensible) را معرفی می‌کند که به نظامی اشاره دارد که تعیین می‌کند چه چیزی در جامعه قابل دیدن، شنیدن، فهمیدن و به رسمیت شناخته شدن است و چه چیزی از این حوزه خارج می‌ماند. این توزیع، که رانسیر آن را نظم پلیسی (police order) می‌نامد، ساختاری است که توسط نظام‌های قدرت طراحی می‌شود تا ادراک جمعی را تنظیم کند و از این طریق، سلطه خود را تثبیت نماید. نظام‌های سیاسی با پنهان‌سازی امور ناپنهان (concealment of the unconcealed) یعنی حقایق و واقعیت‌هایی که ذاتاً قابل درک و در دسترس‌اند، آگاهی را محدود می‌کنند و جهل را به‌عنوان بخشی از نظم طبیعی جلوه می‌دهند (Rancière, 1999; Rancière and et al, 2000). این فرآیند، که ریشه در زیبایی‌شناسی قدرت دارد، به معنای تنظیم آن‌چه سوژه‌ها می‌توانند ببینند، بشنوند و درباره‌اش ببینند، است. رانسیر میان «نظم پلیسی» و «سیاست» تمایز قائل می‌شود. نظم پلیسی به نظامی اشاره دارد که هدفش حفظ وضع موجود از طریق تخصیص مکان‌ها، نقش‌ها و صلاحیت‌ها به سوژه‌هاست. در این چارچوب، جهل نتیجه تصادفی یا فردی نیست، بلکه محصولی است که از طریق مکانیزم‌های نظم پلیسی تزریق می‌شود. این مکانیزم‌ها شامل ابزارهایی مانند سانسور، پروپاگاندا، نظام آموزشی و ساختارهای فرهنگی است که با حذف یا تحریف امور ناپنهان، سوژه‌ها را از دسترسی به حقیقت محروم می‌کنند (رانسیر، ۱۴۰۰؛ تاجیک و سیاوش پورین، ۱۴۰۰: ۵۵-۵۳).

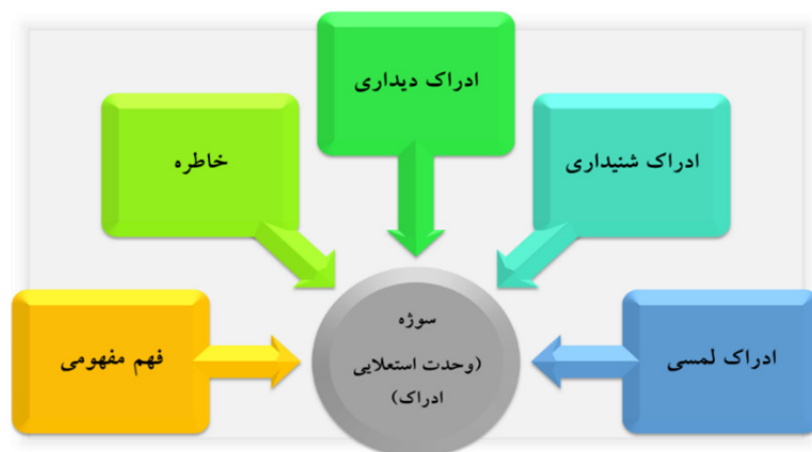
برای مثال، نظام‌های سیاسی ممکن است با بازنویسی تاریخ یا محدود کردن دسترسی به اطلاعات، بخشی از واقعیت را که می‌توانست به آگاهی انتقادی منجر شود، از حوزه امر محسوس خارج کنند. این پنهان‌سازی، که رانسیر آن را عملی زیبایی‌شناختی و سیاسی می‌داند، جهل را به یک وضعیت پیش‌فرض تبدیل می‌کند که سوژه‌ها در آن به زندگی روزمره خود ادامه می‌دهند، بدون این‌که حتی از این محرومیت آگاه شوند. یکی از

جنبه‌های کلیدی نظریه رانسیر، نحوه سوژه‌سازی در نظم پلیسی است. او استدلال می‌کند که این نظم، سوژه‌ها را بر اساس صلاحیت‌ها و نقش‌های از پیش تعیین‌شده دسته‌بندی می‌کند. در این چارچوب، نظام‌های سیاسی با بازتوزیع امر محسوس، سوژه‌های همسو با جهل یعنی کسانی که گفتمان تحریف‌شده یا ساده‌انگارانه قدرت را می‌پذیرند؛ را به‌عنوان کارگزاران مشروع ارتقاء می‌دهند. این سوژه‌ها، که رانسیر آن‌ها را کسانی که سهمی دارند (those who have a part) می‌نامد، به عوامل قدرت تبدیل می‌شوند، زیرا سازگاری آن‌ها با نظم پلیسی، ثبات آن را تضمین می‌کند. در مقابل، افراد شایسته و آگاه، که توانایی به چالش کشیدن این توزیع را دارند، به حاشیه رانده می‌شوند. رانسیر این گروه را کسانی که سهمی ندارند (the part of no part) می‌خواند (رانسیر، ۱۳۹۲؛ رانسیر، ۱۳۹۳ الف: ۴۵-۴۱). سوژه‌هایی که نظم موجود آن‌ها را به رسمیت نمی‌شناسد، زیرا حضورشان می‌تواند به گسست و ظهور سیاست واقعی (به معنای اختلال در نظم) منجر شود. رانسیر به‌طور مستقیم به مکانیزم‌های عملیاتی نمی‌پردازد، اما چارچوب او امکان تحلیل این فرآیندها را فراهم می‌کند: ۱- آموزش و بازتولید نظم: نظام آموزشی با تعیین آنچه باید آموخته شود و آنچه باید نادیده گرفته شود، توزیع امر محسوس را شکل می‌دهد و جهل را در نسل‌ها بازتولید می‌کند. ۲- رسانه و زیبایی‌شناسی سیاسی: رسانه‌ها با تنظیم آنچه دیده و شنیده می‌شود (مثلاً تمرکز بر اخبار سطحی به جای مسائل ساختاری)، امور ناپنهان را پنهان می‌کنند و جهل را به‌عنوان یک تجربه روزمره نهادینه می‌سازند. ۳- سانسور و انحراف: حذف صداها یا مخالف یا انحراف توجه به تهدیدات ساختگی، بخشی از این بازتوزیع است که سوژه‌ها را از حقیقت دور نگه می‌دارد. این مکانیزم‌ها، که هم‌زمان زیبایی‌شناختی و سیاسی‌اند، جهل را از یک پدیده فردی به یک ویژگی جمعی تبدیل می‌کنند که در خدمت اهداف نظم پلیسی قرار می‌گیرد. یکی از مفاهیم مورد توجه رانسیر مفهوم استتیک است. استتیک رانسیر، فراتر از زیبایی‌شناسی سنتی، به‌عنوان سیاستی تعریف می‌شود که در آن ادراک حسی و معرفتی سوژه‌ها توسط نظم پلیسی بازتولید می‌شود تا جهل به‌عنوان یک وضعیت پیش‌فرض نهادینه گردد (رانسیر، ۱۳۹۳ ب: ۱۳۹-۱۳۳). به‌طور کلی، رانسیر سیاست را لحظه‌ای از گسست می‌داند که در آن، سوژه‌های به حاشیه‌رانده‌شده (مانند افراد آگاه) نظم پلیسی را مختل می‌کنند و امر پنهان‌شده را دوباره به حوزه محسوس باز می‌گردانند. او در استاد نادان به برابری ذاتی انسان‌ها در ظرفیت فهم و آگاهی باور دارد و استدلال می‌کند که جهل تحمیلی می‌تواند از طریق عمل سیاسی و خودآگاهی جمعی شکسته شود (رانسیر، ۱۴۰۳؛

(Bennett, 1988; Somin, 2006). هم‌چنین از نظر رانسیر موضوعات انکار شده رابطه علی و معلولی با ابعاد سیاسی استتیک دارد. از نگاه او جامعه استتیک، جامعه افراد ناشناس است. رانسیر می‌خواهد ساخت‌های کهنی را بیابد که در آن‌ها سیاست اثر بخش استتیک دقیقاً در سطحی قرار گرفته که شناسایی هستی یک گروه (گروهی که در جهان مسلط سرکوب شده) از روابط خصومت‌آمیز با گروه‌های دیگر به دست می‌آید (تاجیک، ۱۴۰۰: ۴۰). ریژک معتقد است که رویکرد رانسیر همان قالب پست‌مدرن سیاست مقاومت است که لبریز از پدیده‌های استتیک است. از سوراخ کردن اندام‌ها گرفته تا تجمعات نمایش‌گونه در فضاهای عمومی است، پدیده عجیب و غریب اجتماعات جرعه‌آسا، نماینده ناب‌ترین شکل اعتراض استتیک – سیاسی است که به محدودترین وجه تقلیل یافته است (همان، ۴۳).

۱.۳ پیشینه مفهومی سوژه: از بنیان فلسفی تا بازاندیشی جامعه‌شناختی

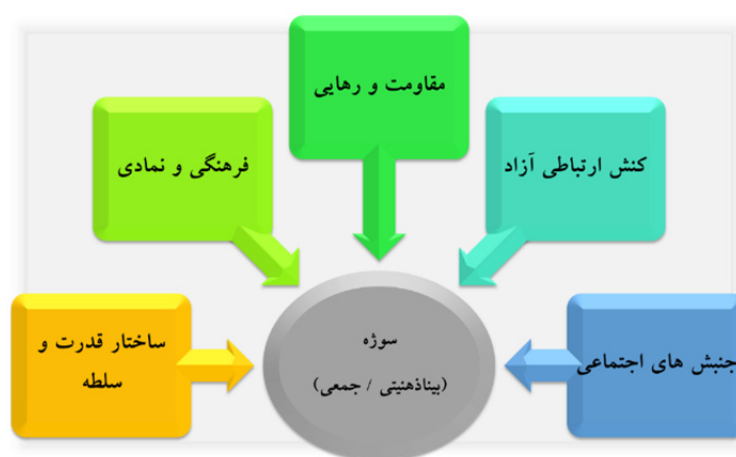
مفهوم «سوژه» یکی از محوری‌ترین مفاهیم در فلسفه و علوم اجتماعی است؛ مفهومی که از دکارت و کانت تا هابرماس و آلن تورن مسیر تحول چشمگیری را پیموده و در هر مرحله، افق تازه‌ای برای اندیشیدن به آزادی، آگاهی و امکان مقاومت گشوده است. در فلسفه دکارت، سوژه با فرمول بنیادین «می‌اندیشم، پس هستم» به مثابه اصل یقینی شناخت معرفی می‌شود. سوژه دکارتی سوژه‌ای خودبنیاد و خودآگاه است که از رهگذر اندیشه شفاف و متمایز، مرز حقیقت را تعیین می‌کند. این برداشت از سوژه، عقل انسانی را هم‌چون بنیانی مستقل و مطمئن برای نیل به حقیقت می‌انگارد (برونوفسکی و مازلیش، ۱۳۸۳: ۳۱۰-۳۰۸). در این افق، جهل صرفاً فقدان دانش است و می‌توان آن را از طریق به‌کارگیری درست عقل برطرف کرد. کانت با نقد و بسط این رویکرد، سوژه را از سطح یک آگاهی فردی به سطحی استعلایی ارتقا می‌دهد. در نظر او، «من می‌اندیشم» نه تنها یک گزاره روان‌شناختی، بلکه شرط امکان تجربه عینی است. سوژه کانتی همان وحدت استعلایی ادراک (transcendental unity of apperception) است که تجربه جهان را امکان‌پذیر می‌سازد. افزون بر این، خودآیینی اخلاقی نیز در کانون اندیشه او قرار دارد: سوژه آزاد کسی است که قوانین را، خود برای خویش وضع می‌کند. در این چارچوب، جهل صرفاً به معنای «صغارت به دست خود» است؛ وضعیتی که تنها با جسارت اندیشیدن و خروج از سلطه غیر می‌توان بر آن غلبه کرد (واربرتون، ۱۳۸۲: ۷۲-۷۰).

شکل ۱. بنیان فلسفی سوژه
(منبع: نگارندگان)

با ورود به قرن بیستم، معنای سوژه از حوزه صرفاً فلسفی به قلمرو جامعه‌شناختی منتقل می‌شود. هابرماس با نقد عقلانیت ابزاری، مفهوم سوژه ارتباطی را مطرح می‌کند. او سوژه را نه فردی منزوی و خودبسنده، بلکه موجودی بیناذهنیتی می‌داند که هویت و حقیقت خود را در بستر گفت‌وگو و کنش ارتباطی می‌یابد. در این افق، شرط تحقق سوژه، امکان مشارکت در گفتمانی آزاد و رها از سلطه است. سوژه تنها زمانی سوژه است که بتواند در شرایطی برابر و بدون تحریف، در جست‌وجوی حقیقت با دیگران وارد گفت‌وگو شود و طرحی نو دراندازد. آلن تورن در ادامه، بر وجه منازعه‌آمیز و اجتماعی سوژه تأکید می‌کند. از منظر او، سوژه همواره در میدان مبارزه با ساختارهای سلطه ساخته می‌شود. جنبش‌های اجتماعی، فضاهایی‌اند که در آن‌ها سوژه نه صرفاً به‌مثابه فردی آگاه، بلکه به‌عنوان کنشگری جمعی پدیدار می‌شود. بنابراین، تحقق سوژه با مقاومت گره خورده است؛ مقاومتی که در دل تضادهای اجتماعی و در پیوند با خواست آزادی و عدالت شکل می‌گیرد. این تحول معنایی از دکارت تا هابرماس و تورن نشان می‌دهد که سوژه همواره همزمان حامل ظرفیت‌های شناختی و سیاسی بوده است. اما در جهان معاصر، سازوکارهای قدرت و سلطه از طریق تولید و بازتوزیع جهل، این ظرفیت‌ها را به چالش می‌کشند. نظم‌های مسلط، از راه سانسور، پروپاگاندا و مهندسی الگوریتمی، هم خودبستگی عقل فردی را مختل می‌کنند و هم امکان شکل‌گیری کنش ارتباطی و جنبش‌های جمعی را تضعیف می‌سازند. به بیان دیگر، تولید

جهل سازمان‌یافته هم سوژه دکارتی-کانتی را بی‌پناه می‌سازد و هم سوژه هابرماسی-تورنی را عقیم می‌کند. از این رو، بحث جهل به‌مثابه سرمایه سیاسی تنها ناظر به فقدان دانش یا آگاهی نیست، بلکه به قلب مسئله سوژه بازمی‌گردد: این‌که چگونه می‌توان در جهانی که حقیقت همواره از پیش در «توزیع امر محسوس» مهندسی شده است، هم‌چنان امکان اندیشیدن، گفت‌وگو کردن و مقاومت جمعی را زنده نگاه داشت. رهایی در این چشم‌انداز چیزی جز احیای ظرفیت‌های انتقادی سوژه نیست؛ ظرفیتی که از دکارت تا امروز بارها سرکوب شده، اما هم‌چنان افق گشوده اندیشه انتقادی و عمل سیاسی را روشن نگاه می‌دارد (میلر، ۱۴۰۱؛ تورن، ۱۴۰۰).

شکل ۲. بنیان جامعه‌شناختی سوژه
(منبع: نگارندگان)

۴. ماهیت تکنیک آگاهی جهل‌ساز در بستر معرفتی مدرن و پست‌مدرن

مکتب فرانکفورت پروژه‌ای انتقادی بود که هدفش برملا کردن سازوکارهای سلطه در جامعه مدرن بود. آنان بر این باور بودند که سلطه فقط از راه زور مستقیم اعمال نمی‌شود، بلکه از طریق فرهنگ، ایدئولوژی و عقلانیت ابزاری بازتولید می‌شود. هورکهایمر و آدورنو در دیالکتیک روشنگری مقاومت را نه در کنش مستقیم سیاسی، بلکه در تفکر منفی و نقد مداوم هر شکل از سلطه می‌دیدند. مقاومت یعنی نپذیرفتن بدهتِ نظم موجود و آشکار کردن تناقض‌های پنهان آن. مارکوزه مقاومت را در پتانسیل‌های سرکوب‌شده میل و تخیل

می‌جست. او معتقد بود جامعه صنعتی پیشرفته با ایجاد «انسان تک‌ساحتی» مقاومت را سرکوب می‌کند، اما هنر رادیکال، زیبایی‌شناسی آوانگارد و شورش‌های حاشیه‌ای (دانشجویان، اقلیت‌ها) می‌توانند سرچشمه مقاومت باشند. در این میان مقاومت در اندیشه هابرماس بیشتر در حوزه ارتباطات است: یعنی برهم زدن سلطه عقلانیت ابزاری از طریق کنش ارتباطی آزاد که در آن سوژه‌ها بتوانند آزادانه وارد گفت‌وگو شوند. رهایی نزد نسل اول روشنفکران مکتب فرانکفورت یعنی آدورنو و هورکهایمر بیشتر جنبه «یوتوپیایی» داشت (میلر، ۱۴۰۱: ۴۹-۴۶). آنان بدبین بودند و رهایی را امری دوردست می‌دانستند که تنها در پرتو حفظ امکان اندیشه انتقادی باقی می‌ماند. در اندیشه و گفتمان مارکوزه رهایی یعنی شکستن منطق سلطه سرمایه‌داری متأخر از راه آزادسازی میل، بازیابی حساسیت زیبایی‌شناختی و ایجاد سوژه‌هایی که از نظم تک‌ساحتی عبور کنند. هابرماس هم رهایی را به صورت پروژه‌ای عملی و نهادی بازاندیشی کرد. بدین معنا که تحقق دموکراسی مبتنی بر عقلانیت ارتباطی، جایی که حقیقت نه از طریق اجبار بلکه از طریق استدلال آزادانه به دست آید. در مکتب فرانکفورت مقاومت یعنی ایستادن در برابر طبیعی‌سازی سلطه (چه در فرهنگ، چه در سیاست، چه در اقتصاد) و رهایی یعنی گشودن افقی که در آن سوژه بتواند آزادانه اندیشیده و عمل کند، و رای محدودیت‌های تحمیل‌شده نظم مسلط (همان: ۱۰۶-۱۰۴).

جهل نه یک وضعیت منفعل یا تصادفی، بلکه فرآیندی فعال و طراحی‌شده است که از دل آگاهی یا در تقابل با آن شکل می‌گیرد. از این منظر، جهل به جای آن‌که صرفاً خلأی در برابر آگاهی باشد، به عنوان محصولی پارادوکسیکال آن عمل می‌کند که از ظرفیت‌های آگاهی (مانند فهم، سازمان‌دهی و خلاقیت) برای بازتولید خود بهره می‌برد. در چارچوب نظری ژاک رانسیر، این ایده با مفهوم «توزیع امر محسوس» هم‌راستاست. رانسیر استدلال می‌کند که نظم‌های سیاسی به صورت هوشمندانه برخی واقعیت‌ها را که ذاتاً ناپنهان و قابل فهم‌اند را از حوزه ادراک خارج می‌کنند. در این جا، آگاهی به شکلی هوشمندانه دستکاری و هدایت می‌شود تا جهل را تکثیر کند. این تکثیر نه از طریق سرکوب مستقیم، بلکه از طریق بازتوزیع هدفمند ادراک رخ می‌دهد. نظام‌های سیاسی یا ساختارهای قدرت، با آگاهی از این‌که انسان‌ها ذاتاً توانایی فهم و پرسشگری دارند (ایده‌ای که رانسیر در *استاد نادان* بر آن تأکید دارد)، این ظرفیت را به شکلی معکوس به کار می‌گیرند. آن‌ها با استفاده از ابزارهایی مانند پروپاگاندا، آموزش گزینشی و رسانه‌ها، آگاهی را به سمت مسیرهایی هدایت می‌کنند

که به جای روشن‌سازی، ابهام و نادانی تولید می‌کند. این فرآیند «هوشمندانه» است، زیرا نیازمند برنامه‌ریزی، پیش‌بینی واکنش‌های سوژه‌ها و استفاده از تکنیک‌های روان‌شناختی و جامعه‌شناختی است (Silva, 2024; Logue, 2013; Somin, 2014).

مصدق بارز تاریخی برای این گزاره، استفاده رژیم نازی از پروپاگاندا تحت رهبری ژوزف گوبلز است. رژیم نازی با آگاهی کامل از ظرفیت‌های فکری و عاطفی توده‌ها، کمپین‌های تبلیغاتی پیچیده‌ای طراحی کرد که جهل را به شکلی هوشمندانه تکثیر می‌کرد. به عنوان مثال، آن‌ها با استفاده از فیلم، رادیو و پوسترها، روایت‌هایی ساده‌انگارانه و احساسی درباره «دشمنان ملت» (مانند یهودیان) ترویج کردند که اطلاعات واقعی و ناپنهان (مانند تنوع فرهنگی یا تاریخ مشترک) را از دسترس ادراک عمومی خارج می‌ساخت. این پروپاگاندا از آگاهی جمعی، یعنی توانایی مردم برای دریافت و پردازش اطلاعات بهره گرفت، اما آن را به سمتی هدایت کرد که به جای پرسشگری، پذیرش کورکورانه و جهل نسبت به واقعیت‌های پیچیده‌تر را تقویت کند. گوبلز با درک روان‌شناسی توده‌ها، از تکرار، تحریف و انحراف توجه استفاده کرد تا حدی که بسیاری از شهروندان آلمانی، علی‌رغم دسترسی بالقوه به اطلاعات متضاد، در شبکه‌ای از جهل خودساخته گرفتار شدند. این تکثیر هوشمندانه بود، زیرا نه تنها به سرکوب فیزیکی وابسته نبود، بلکه از ظرفیت‌های ذهنی و اجتماعی افراد برای بازتولید جهل در میان خودشان استفاده می‌کرد. از منظر رانسیر، این فرآیند نشان‌دهنده «نظم پلیسی» است که با بازتوزیع امر محسوس، سوژه‌ها را در جایگاهی قرار می‌دهد که خودشان، بدون اجبار آشکار، جهل را پذیرفته و تکثیر کنند. در این‌جا، آگاهی به‌عنوان یک ابزار دوگانه عمل می‌کند. هم نقطه شروع طراحی این نظم است و هم قربانی آن. این پارادوکس، هوشمندی فرآیند را برجسته می‌کند، زیرا نظام‌های قدرت به جای حذف آگاهی، آن را به شکلی ظریف مهندسی می‌کنند تا نتیجه‌ای معکوس – یعنی جهل – تولید کند. در سطحی گسترده‌تر، این گزاره را می‌توان به جوامع معاصر نیز تعمیم داد، جایی که الگوریتم‌های رسانه‌های اجتماعی با آگاهی از الگوهای رفتاری کاربران، محتوای همراه‌کننده را به شکلی هدفمند ترویج می‌کنند و جهل را در قالب انتخاب‌های به‌ظاهر آزاد تکثیر می‌نمایند. «جهل از منظر آگاهی به شیوه‌ای هوشمندانه تکثیر می‌شود». نظام‌های قدرت، با شناخت دقیق ظرفیت‌های ذاتی آگاهی انسانی، از آن به‌عنوان ابزاری برای بازتولید جهل استفاده می‌کنند. این فرآیند، که در چارچوب رانسیر به‌عنوان بخشی از

سیاسی شدن جهل: ... (پیمان زنگنه و احسان مزدخواه) ۱۷

توزیع امر محسوس قابل تحلیل است، از طریق مکانیزم‌های ساختاری و هوشمندانه‌ای مانند پروپاگاندا، آموزش و رسانه رخ می‌دهد (رانسیر، ۱۴۰۳؛ رانسیر، ۱۴۰۰).

دوران مدرن، با تکیه بر عقلانیت، علم و پیشرفت، وعده‌هایی از جهل را داد. اما همین آگاهی مدرن، بستری برای تکنیک‌های جهل‌ساز شد. در این دوره، نظام‌های سیاسی و اقتصادی با تسلط بر علوم انسانی و فناوری، از آگاهی به‌عنوان ابزاری برای مهندسی جهل استفاده کردند. این تکنیک، که ریشه در شناخت دقیق روان‌شناسی توده‌ها و سازوکارهای اجتماعی دارد، جهل را به شکلی سازمان‌یافته تکثیر می‌کند. در مدرنیته، نهادهایی مانند رسانه‌های جمعی و نظام آموزشی مدرن با آگاهی از الگوهای یادگیری و رفتار، اطلاعات را به‌صورت گزینشی ارائه می‌دهند. پروپاگاندا، که در قرن بیستم به اوج خود رسید، نمونه‌ای بارز است. این ابزار با استفاده از آگاهی علمی (مثلاً روان‌شناسی تبلیغات)، روایت‌هایی خلق می‌کند که سوژه‌ها را در جهل نگه می‌دارد. در جنگ سرد، ایالات متحده و شوروی هر دو از آگاهی تکنیکی خود در رسانه‌ها استفاده کردند تا با ترویج روایت‌های دوقطبی (کمونیسم علیه سرمایه‌داری)، جهل نسبت به پیچیدگی‌های سیاسی و فرهنگی را در میان مردم خود و جهان تکثیر کنند. در جهان پست‌مدرن، که با شک‌گرایی به روایت‌های بزرگ، چندگانگی حقیقت و سیطره فناوری دیجیتال تعریف می‌شود، تکنیک آگاهی جهل‌ساز به شکلی ظریف‌تر و جذاب‌تر عمل می‌کند. این‌جا دیگر با یک جهل تحمیلی صرف روبه‌رو نیستیم، بلکه با جهلی روبه‌رو هستیم که سوژه‌ها خود در تولیدش شریک‌اند، یک بازی مسحورکننده میان قدرت و فرد. در این بستر، آگاهی چندپاره می‌شود و اطلاعات بی‌انتهای دسترس قرار می‌گیرند، اما قدرت با استفاده از الگوریتم‌ها و فرهنگ مصرف، سوژه‌ها را به انتخاب جهل هدایت می‌کند. این تکنیک از آگاهی سوژه‌ها نسبت به آزادی انتخاب‌شان سوءاستفاده می‌کند و آن‌ها را در شبکه‌ای از اطلاعات سطحی و گمراه‌کننده گرفتار می‌سازد. شبکه‌های اجتماعی امروزی، مانند اینستاگرام یا تیک‌تاک، با آگاهی از تمایلات کاربران از طریق داده‌کاوی، محتوایی را ترویج می‌کنند که توجه را به موضوعات پیش‌پاافتاده معطوف می‌کند و جهل نسبت به مسائل ساختاری مانند تغییرات اقلیمی یا نابرابری را تقویت می‌نماید.

با این حال، هر دو بستر نشان می‌دهند که این تکنیک از آگاهی به‌عنوان نقطه شروع استفاده می‌کند. چه آگاهی متمرکز قدرت در مدرنیته، چه آگاهی پراکنده فرد در پست‌مدرنیته. تکنیک‌های برساننده جهل، از سانسور تا انحراف توجه، ابزارهایی عملی‌اند

که جهل را به شکلی هدفمند می‌سازند. اما تکنیک آگاهی جهل‌ساز، که در بستر مدرن با مهندسی متمرکز و در پست‌مدرن با پراکندگی و مشارکت سوژه‌ها عمل می‌کند، لایه‌ای عمیق‌تر را نمایان می‌سازد. جهل نه فقط تحمیل می‌شود، بلکه از دل آگاهی‌های انسانی زاده می‌شود (رانسیر، ۱۴۰۰؛ رانسیر، ۱۴۰۰).

۱.۴ مکانیزم‌های جهل‌ساز: از سایه‌های غار تا صفحه‌های دیجیتال

جهل، به‌عنوان یک پدیده معرفت‌شناختی و سیاسی، از دیرباز در اندیشه بشری مورد تأمل قرار گرفته است. افلاطون در تمثیل غار (جمهوری، کتاب هفتم) جهل را حالتی توصیف می‌کند که در آن انسان‌ها، اسیر سایه‌های تحریف‌شده‌ای بر دیوار، از حقیقت عینی محروم می‌مانند (افلاطون، ۱۴۰۱: ۳۲۰-۳۱۸). این استعاره، که ریشه در انفعال ادراکی دارد، در عصر مدرن و دیجیتال صورتی نوین یافته است. جهل دیگر صرفاً نتیجه انفعال نیست، بلکه محصولی است که به‌صورت فعال توسط نظام‌های قدرت ساخته و توزیع می‌شود.

سانسور، به‌عنوان یکی از مؤثرترین مکانیزم‌های جهل‌ساز، با حذف انتخابی اطلاعات عمل می‌کند تا سوژه‌ها را از دسترسی به حقیقت عینی محروم سازد. منطبق با رویکرد نظری رانسیر، این تکنیک بخشی از «نظم پلیسی» است که با تنظیم آن‌چه در حوزه امر محسوس قرار می‌گیرد، امور ناپنهان، یعنی واقعیت‌هایی که ذاتاً قابل فهم و آشکارند را پنهان می‌کند. در تمثیل غار، سانسور را می‌توان به زنجیره‌هایی تشبیه کرد که اسیران را از چرخیدن و دیدن نور حقیقت باز می‌دارند. اما در جهان مدرن، این زنجیرها نامرئی‌تر شده‌اند (پاتوچکا، ۱۳۹۹؛ افلاطون، ۱۴۰۱). برای مثال، در رژیم‌های توتالیتار قرن بیستم، مانند اتحاد جماهیر شوروی، سانسور سیستماتیک اسناد تاریخی و حذف نقش شخصیت‌هایی چون لئون تروتسکی از روایت رسمی انقلاب، شکاف‌های معرفتی عمیقی در ذهنیت جمعی ایجاد کرد. این حذف، که با دقت و آگاهی از تأثیرات شناختی آن انجام شد، سایه‌هایی تحریف‌شده بر دیوار ادراک عمومی ترسیم کرد و جهل را به‌عنوان یک وضعیت پیش‌فرض نهادینه ساخت. در عصر دیجیتال، سانسور صورتی پیچیده‌تر یافته است: فیلترگذاری محتوا در پلتفرم‌های آنلاین، مانند محدودیت دسترسی به وبسایت‌های خبری در برخی کشورها، نشان می‌دهد که این مکانیزم هم‌چنان با قدرت عمل می‌کند، اما با ابزارهایی که به‌ظاهر خنثی و تکنیکی جلوه می‌کنند (Vainshtein, 1994; Rustin, 2016).

پروپاگاندا، که در قرن بیستم به اوج خود رسید، مکانیزمی است که از آگاهی روان‌شناختی و جامعه‌شناختی برای بازتولید جهل بهره می‌برد. برخلاف سانسور که حذف می‌کند، پروپاگاندا با جایگزینی روایت‌های تحریف‌شده، سوژه‌ها را در شبکه‌ای از اطلاعات گمراه‌کننده گرفتار می‌سازد. در تمثیل غار، این تکنیک به دستکاری سایه‌ها توسط نگهبانان تشبیه می‌شود، اما در این جا، نگهبانان به دانش مدرن مسلح‌اند. رانسیر این فرآیند را به‌عنوان بخشی از توزیع امر محسوس تحلیل می‌کند، جایی که نظم پلیسی با تنظیم آن‌چه دیده و شنیده می‌شود، ادراک را به نفع جهل بازسازی می‌کند. در عصر دیجیتال، پروپاگاندا به شکل اخبار جعلی در پلتفرم‌هایی مانند فیس‌بوک تکامل یافته است، جایی که الگوریتم‌ها با آگاهی از الگوهای شناختی کاربران، محتوای گمراه‌کننده را هدفمند پخش می‌کنند و سایه‌های مدرن را بر صفحه‌های دیجیتال می‌افکنند. این مکانیزم در قالب کمپین‌های ضد اطلاعاتی تکامل یافته است؛ برای مثال، در انتخابات ۲۰۱۶ آمریکا، الگوریتم‌های فیس‌بوک با ایجاد فیلتر حباب، اخبار جعلی را برای بیش از ۱۲۶ میلیون کاربر ترویج کردند (Allcott & Gentzkow, 2017)، و جهل را در مقیاسی بی‌سابقه کانالیزه نمودند. این انتقال از بلندگو به صفحه‌های دیجیتال، هوشمندی پروپاگاندا را نشان می‌دهد که از آگاهی مدرن برای بازتولید سایه‌های معاصر بهره می‌برد. نظام آموزشی، که در ظاهر ابزاری برای رهایی از جهل است، می‌تواند به مکانیزمی برای بازتولید آن تبدیل شود. بر اساس دیدگاه رانسیر، آموزش زمانی جهل‌ساز می‌شود که به جای برانگیختن برابری ذاتی در فهم (ایده‌ای که در *استاد/نادر* مطرح می‌کند)، به ابزاری برای نظم پلیسی بدل گردد که سوژه‌ها را در جایگاه‌های از پیش تعیین‌شده نگه می‌دارد. این مکانیزم با گزینش محتوا، ساده‌سازی بیش از حد و سرکوب پرسشگری عمل می‌کند و دیوارهای غار را در ذهن دانش‌آموزان بنا می‌کند. برای نمونه، در بسیاری از نظام‌های اقتدارگرا، تاریخ به‌صورت روایتی خطی و قهرمان‌محور تدریس می‌شود که تناقض‌ها، دیدگاه‌های متضاد و پرسش‌های انتقادی را حذف می‌کند. در بستر معاصر، آموزش دیجیتال نیز از این قاعده مستثنی نیست؛ پلتفرم‌های آموزشی آنلاین که محتوای استانداردشده و بدون عمق ارائه می‌دهند، به‌جای پرورش تفکر انتقادی، سوژه‌ها را در برابر صفحه‌هایی نگه می‌دارند که سایه‌های مدرن را بازتاب می‌دهند (Paić, 2022; Banović-Markovska, 2012). رسانه‌ها، به‌عنوان پل بین سوژه و جهان، نقشی محوری در کانالیزه‌سازی جهل ایفا می‌کنند. در تمثیل افلاطون، دیوار غار صحنه نمایش سایه‌هاست، اما در عصر دیجیتال، این دیوار به صفحه‌های تلویزیون، کامپیوتر و گوشی‌های هوشمند تبدیل

شده است. رانسیر این تحول را به‌عنوان بخشی از زیبایی‌شناسی سیاسی تحلیل می‌کند، جایی که رسانه‌ها با تنظیم امر محسوس، آنچه را که سوژه‌ها می‌توانند درک کنند، محدود می‌سازند. در گذشته، رسانه‌های جمعی مانند تلویزیون با انحراف توجه به برنامه‌های سرگرم‌کننده یا اخبار سطحی، جهل نسبت به مسائل ساختاری را تقویت می‌کردند. اما در عصر دیجیتال، این مکانیزم با ظهور الگوریتم‌های هوشمند به سطحی بی‌سابقه رسیده است. برای مثال، پلتفرم‌هایی مانند یوتیوب یا تیک‌تاک با تحلیل داده‌های کاربران، محتوایی را ترویج می‌کنند که توجه را به موضوعات پیش‌پاافتاده (مثلاً ویدئوهای کوتاه طنز) معطوف می‌کند. رانسیر این فرآیند را به‌عنوان زیبایی‌شناسی سیاسی تحلیل می‌کند، جایی که توزیع امر محسوس، سوژه‌ها را از امور ناپنهان محروم می‌سازد (Ciampaglia and et al, 2015). در چارچوب اقتصاد توجه، رسانه‌های دیجیتال با آگاهی از محدودیت ظرفیت شناختی انسان، توجه را به محتوای سطحی معطوف می‌کنند. برای مثال، در سال ۲۰۲۲، تیک‌تاک با بیش از ۲ میلیارد بازدید، آگاهی از بحران اوکراین را در میان جوانان به حاشیه راند. تطبیق غار افلاطون با صفحه‌های دیجیتال، تداوم و تحول مکانیزم‌های جهل‌ساز را آشکار می‌کند. در غار، جهل نتیجه انفعال و محدودیت فیزیکی بود، اما در جهان معاصر، این محدودیت‌ها ذهنی و ادراکی‌اند. سانسور از حذف کاغذی به فیلترگذاری دیجیتال، پروپاگاندا از بلندگو به الگوریتم، آموزش از کتاب‌های درسی به پلتفرم‌های آنلاین، و رسانه‌ها از دیوار غار به صفحه‌های لمسی تکامل یافته‌اند. با این حال، هسته مشترک این مکانیزم‌ها، تنظیم ادراک و پنهان‌سازی امور ناپنهان است که در چارچوب رانسیر، به‌عنوان تلاش نظم پلیسی برای حفظ وضع موجود تحلیل می‌شود. مکانیزم‌های جهل‌ساز - سانسور، پروپاگاندا، نظام آموزشی و رسانه‌ها - از سایه‌های غار افلاطون تا صفحه‌های دیجیتال، نشان‌دهنده فرآیندی پیوسته و در عین حال پویاست که جهل را به‌عنوان یک سازه سیاسی و معرفت‌شناختی بازتولید می‌کند.

۲.۴ سوژه‌های قدرت و حاشیه‌نشینان آگاهی: رقص نظم و اختلاف

در مرکز سیاست، رقصی ظریف و در عین حال پرتنش میان نظم و اختلاف جریان دارد. رقصی که سوژه‌ها را در جایگاه‌های متضاد قرار می‌دهد. آنان که در نظم موجود سهمی دارند و آنان که از آن محروم‌اند. ژاک رانسیر در آثار خود، به‌ویژه *اختلاف* و *ده تزر دربار* سیاست، این پویایی را به‌عنوان هسته مرکزی فهم سیاسی معرفی می‌کند. او میان «نظم

پلیسی» که سلطه را از طریق تخصیص مکان‌ها و نقش‌ها تثبیت می‌کند و «سیاست» که لحظه گسست و بازتوزیع امر محسوس است، تمایز قائل می‌شود. در این چارچوب، جهل و آگاهی نه تنها وضعیت‌های معرفتی، بلکه موقعیت‌هایی سیاسی‌اند که سوژه‌ها را تعریف می‌کنند. نظام‌های سیاسی، با تکیه بر توزیع امر محسوس، سوژه‌های ناآگاه – کسانی که سهمی دارند را به کارگزاران قدرت تبدیل می‌کنند، در حالی که سوژه‌های آگاه – کسانی که سهمی ندارند – را به حاشیه می‌رانند و به عنوان تهدیدی برای نظم پلیسی سرکوب می‌کنند. این رقص نظم و اختلاف، که در آن جهل به سرمایه‌ای برای سلطه و آگاهی به عاملی برای گسست بدل می‌شود، نشان‌دهنده تحولی عمیق در پیوند میان سوژه‌سازی و قدرت است (Rancière, 1999; Rancière and et al, 2000; McClure, 2003). رانسیر «نظم پلیسی» را نظامی تعریف می‌کند که سوژه‌ها را در جایگاه‌های از پیش تعیین‌شده نگه می‌دارد. این سوژه‌ها، که رانسیر آن‌ها را «کسانی که سهمی دارند» می‌نامد، نه تنها از نظم موجود بهره می‌برند، بلکه فعالانه در بازتولید آن مشارکت می‌کنند. ناآگاهی آن‌ها، که اغلب نتیجه مکانیزم‌های جهل‌ساز مانند پروپاگاندا و سانسور است، به سرمایه‌ای سیاسی تبدیل می‌شود که نظم را پایدار می‌سازد. برای مثال، در رژیم‌های اقتدارگرای قرن بیستم، مانند آلمان نازی، توده‌های ناآگاه که روایت‌های ساده‌انگارانه پروپاگاندا را پذیرفته بودند، به کارگزاران عملی قدرت بدل شدند. این سوژه‌ها، که از پیچیدگی‌های تاریخی و اجتماعی بی‌خبر نگه داشته شده بودند، با پذیرش جهل به عنوان حقیقت، نظم را تقویت کردند. در عصر دیجیتال، این پویایی در شبکه‌های اجتماعی بازتاب می‌یابد. کاربرانی که محتوای گمراه‌کننده را بدون تأمل بازنشر می‌کنند، به نگهبانان ناخواسته نظم پلیسی تبدیل می‌شوند. این تبدیل، که با آگاهی قدرت از روان‌شناسی توده‌ها طراحی شده، نشان می‌دهد که ناآگاهی نه یک نقص، بلکه یک ویژگی استراتژیک است که سوژه‌ها را در رقص نظم نگه می‌دارد (Ferris, 2009; Gündoğdu, 2017; Rancière, 2011).

۱.۲.۴ سوژه‌های آگاه: حاشیه‌نشینان و تهدید نظم

در مقابل سوژه‌های آگاه که به دلیل توانایی‌شان در به چالش کشیدن توزیع امر محسوس، از نظم موجود طرد می‌شوند، قرار دارند. رانسیر این گروه را هسته سیاست واقعی می‌داند، زیرا آن‌ها با ایجاد «اختلاف» یعنی گسست در نظم پلیسی امکان بازتوزیع ادراک و احیای امور ناپنهان را فراهم می‌کنند. اما همین ظرفیت، آن‌ها را به تهدیدی برای نظم تبدیل می‌کند

که به حاشیه‌راندن یا سرکوب‌شان می‌انجامد. در منظومه فکری ژاک رانسیر، استتیک نه صرفاً به معنای شاخه‌ای از فلسفه هنر بلکه به مثابه یک رژیم تاریخی-ادراکی از توزیع محسوسات فهم می‌شود؛ یعنی نظامی از تقسیم و تفکیک آنچه دیده و شنیده می‌شود و آن‌که می‌تواند سخن بگوید یا صرفاً صدا تولید کند. در این معنا، استتیک به شکل رادیکالی با سیاست گره می‌خورد، زیرا هر مداخله‌ای در این نظم ادراکی می‌تواند شکلی از سیاست باشد. تکنیک زیبایی‌شناسانه برای تهدید نظم مستقر دقیقاً در این سطح عمل می‌کند. با بازآرایی قواعد ادراک، مرزهای مرئی / نامرئی، شنیدنی / ناشنیدنی، و معنا / بی‌معنایی را جابه‌جا می‌کند و بدین ترتیب ساختار پلیسی نظم موجود را مختل می‌سازد.

تکنیک زیبایی‌شناسانه از منظر رانسیر، متکی بر ایجاد «ناهم‌خوانی» در تجربه است؛ یعنی گشودن فضایی برای ظهور آن‌چه پیش‌تر حذف یا طرد شده بود. این تکنیک‌ها نه در قالب پیام‌های صریح سیاسی، بلکه از طریق جابه‌جایی فرم‌ها، برهم‌زدن قواعد ژانری، شکستن تقارن‌های نمادین، و بازنمایی آن‌چه به‌طور ساختاری نامرئی نگاه داشته شده، عمل می‌کنند. در این چارچوب، اثر هنری می‌تواند مخاطب را وادار به تجربه‌ای نو از واقعیت کند که در آن، نظم مستقر معنا و قدرت در هم می‌شکند. به بیان دیگر، سیاست هنر در نگاه رانسیر در ظرفیت آن‌ها برای اختلال در رژیم توزیع محسوسات است. بنابراین، تکنیک زیبایی‌شناسانه برای تهدید نظم مستقر، نه بر اساس محتوای ایدئولوژیک یا تبلیغی بلکه از دل جابه‌جایی خود میدان ادراک و احساس عمل می‌کند. این تکنیک‌ها، موقعیت‌هایی می‌آفرینند که در آن‌ها طبقات طردشده، سوژه‌های بی‌صدا، و مکان‌های حذف‌شده درون نظم سیاسی-ادراکی مسلط، ناگهان به صحنه باز می‌گردند و به سخن درمی‌آیند. بدین ترتیب، هنر به میدان سیاست بدل می‌شود، نه از طریق بیان اعتراض، بلکه از طریق تولید اختلال در قواعد بازی دیدن، شنیدن و معنا دادن. این همان بنیان استتیک سیاست رانسیر است. سیاست به مثابه شکستن بدهاها و خلق امکان تجربه‌ای نو از بودن در جهان. مصداق تاریخی این پویایی را می‌توان در سرنوشت روشنفکران و منتقدان در رژیم‌های توتالیتار مشاهده کرد. در شوروی استالینی، افرادی چون اوسپ ماندلشتم، شاعر و روشنفکری که با اشعارش نظم رسمی را به چالش کشید، به اردوگاه‌های کار اجباری تبعید شدند، در حالی که توده‌های ناآگاه به‌عنوان کارگزاران وفادار ارتقا یافتند. در بستر معاصر، فعالان محیط‌زیست یا روزنامه‌نگاران تحقیقی که به افشای نابرابری‌ها و بحران‌های پنهان‌شده می‌پردازند، اغلب با

سانسور، طرد اجتماعی یا تهدید مواجه می‌شوند (Jacob and Tismaneanu, 2019; Rabinbach, 2016: 110-113; Corner, 2009: 55-56).

۲.۲.۴ رقص نظم و اختلاف: پویایی قدرت و مقاومت

«رقص نظم و اختلاف» به تعامل پویا و تنش‌آمیز میان این دو گروه اشاره دارد. رقصی که در آن نظم پلیسی تلاش می‌کند سوژه‌های ناآگاه را در مرکز نگه دارد و سوژه‌های آگاه را به حاشیه براند، اما همزمان، اختلاف این حاشیه‌نشینان نظم را به لرزه درمی‌آورد. رانسیر استدلال می‌کند که سیاست واقعی در لحظه‌ای رخ می‌دهد که کسانی که سهمی ندارند، با ادعای برابری ذاتی در فهم، نظم را مختل می‌کنند. این گسست، که اغلب با بازتوزیع امر محسوس همراه است، جهل را به چالش می‌کشد و آگاهی را به‌عنوان یک نیروی سیاسی احیا می‌کند. برای نمونه، جنبش‌های اجتماعی مانند «بهار عربی» (۲۰۱۱) نشان‌دهنده این رقص‌اند. سوژه‌های آگاه – جوانان تحصیل‌کرده و فعالان – با استفاده از رسانه‌های دیجیتال، روایت‌های رسمی را زیر سؤال بردند و نظم‌های پلیسی را متزلزل کردند، در حالی که سوژه‌های ناآگاه، که در گفتمان جهل رژیم‌ها باقی مانده بودند، به‌عنوان حامیان وضع موجود عمل کردند. این پویایی، که در آن آگاهی و جهل در تقابل و تعامل‌اند، رقص نظم و اختلاف را به یک میدان نبرد معرفتی و سیاسی بدل می‌سازد. نظم پلیسی از سه مکانیزم اصلی برای به حاشیه راندن سوژه‌های آگاه استفاده می‌کند: ۱- سانسور و سرکوب مستقیم؛ حذف فیزیکی یا حرفه‌ای این سوژه‌ها از طریق زندان، تبعید یا ممنوعیت فعالیت. ۲- طرد اجتماعی: بی‌اعتبار کردن آگاهان از طریق برچسب‌زنی (مثل «خائن» یا «تئورسین توطئه») تا از مشروعیت اجتماعی محروم شوند. ۳- تحریف ادراکی: بازنمایی سوژه‌های آگاه به‌عنوان عوامل مزاحم یا غیرعادی در رسانه‌ها، که ادراک عمومی را علیه آن‌ها شکل می‌دهد. در دوران استالین (۱۹۲۴-۱۹۵۳)، روشنفکرانی چون اوسپ ماندلشتام و آنا آخماتووا که با آثارشان روایت رسمی را به چالش کشیدند، به حاشیه رانده شدند. ماندلشتام به‌دلیل شعری علیه استالین به اردوگاه کار اجباری تبعید شد و در ۱۹۳۸ درگذشت. این سرکوب، که با هدف حفظ نظم پلیسی انجام شد، سوژه‌های ناآگاه را در مرکز نگه داشت و آگاهان را به‌عنوان تهدید حذف کرد. در رژیم آپارتاید (۱۹۴۸-۱۹۹۴)، فعالانی چون استیو بیکو، که با آگاهی‌بخشی درباره نابرابری نژادی، نظم را به چالش کشیدند، با سرکوب مواجه شدند. بیکو در ۱۹۷۷ در بازداشت پلیس کشته شد، اما صدای او الهام‌بخش جنبش‌های

بعدی شد. این حاشیه‌راندن، که با خشونت و تحریف رسانه‌ای همراه بود، نشان‌دهنده ترس نظم از آگاهی انتقادی است. در جهان معاصر، افشاگرانی چون ادوارد اسنودن و جولیان آسانژ نمونه‌هایی از سوژه‌های آگاه‌اند که نظم پلیسی دیجیتال را تهدید کردند. اسنودن با افشای برنامه‌های نظارتی NSA در ۲۰۱۳، امور ناپنهانی را که توسط دولت‌ها پنهان شده بود، آشکار کرد، اما با تبعید و اتهام خیانت به حاشیه رانده شد. آسانژ نیز با انتشار اسناد ویکی‌لیکس، از مشارکت اجتماعی محروم شد و سال‌ها در زندان بسر برد. این موارد نشان می‌دهد که حتی در دموکراسی‌های مدرن، سوژه‌های آگاه با سانسور و طرد مواجه می‌شوند. از منظر رانسیر، جهل و آگاهی صرفاً حالات ذهنی نیستند، بلکه موقعیت‌هایی‌اند که توسط نظم پلیسی تعریف می‌شوند. سوژه‌های ناآگاه، با پذیرش توزیع امر محسوس، به کارگزاران قدرت تبدیل می‌شوند، زیرا سازگاری‌شان نظم را تثبیت می‌کند. در مقابل، سوژه‌های آگاه، با رد این توزیع و تلاش برای دیدن آنچه پنهان شده، به حاشیه‌نشینی بدل می‌گردند که نظم را تهدید می‌کنند. این تحلیل، فراتر از روان‌شناسی فردی، به ساختارهای قدرت می‌پردازد و نشان می‌دهد که چگونه جهل به‌عنوان یک سرمایه سیاسی و آگاهی به‌عنوان یک خطر سازمان‌دهی می‌شوند. در بستر پست‌مدرن، این پویایی پیچیده‌تر می‌شود. الگوریتم‌های دیجیتال، با ترویج محتوای سطحی برای سوژه‌های ناآگاه، آن‌ها را در مرکز نظم نگه می‌دارند، در حالی که صداهای آگاه مانند افشاگران یا منتقدان سیستمی با سانسور الگوریتمی یا طرد اجتماعی به حاشیه رانده می‌شوند. این تحول، رقص نظم و اختلاف را به یک بازی چندلایه بدل می‌کند که در آن فناوری، روان‌شناسی و سیاست در هم تنیده‌اند. رقص نظم و اختلاف میان سوژه‌های قدرت و حاشیه‌نشینان آگاهی، نشان‌دهنده تنشی اساسی در سیاست معاصر است. نظام‌های سیاسی با تبدیل سوژه‌های ناآگاه به کارگزاران و به حاشیه راندن سوژه‌های آگاه، جهل را به ابزاری برای سلطه بدل می‌کنند. اما رانسیر به ما یادآوری می‌کند که این رقص بی‌پایان نیست. لحظه اختلاف، که در آن حاشیه‌نشینان نظم را مختل می‌کنند، امکان گسست و بازتوزیع را فراهم می‌سازد (محم‌دیاری و توحیدفام، ۱۳۹۷؛ تاجیک و سیاوش پورین، ۱۴۰۰؛ بوشه، ۱۴۰۱).

۵. جهل به مثابه سرمایه: بازتولید حماقت در اقتصاد سیاسی قدرت

جهل در بستر اقتصاد سیاسی قدرت به سرمایه‌ای فعال و مولد بدل می‌شود که ساختارهای سلطه را تثبیت می‌کند. این تحول، که از یک وضعیت معرفت‌شناختی به یک ابزار سیاسی

می‌رسد، این پرسش اساسی را مطرح می‌کند که چگونه حماقت، که به‌ظاهر نقطه مقابل عقلانیت است، در خدمت قدرت قرار می‌گیرد و از طریق نهادهای اجتماعی و فرهنگی بازتولید می‌شود؟ این بخش، با تکیه بر چارچوب نظری ژاک رانسیر و مفهوم «توزیع امر محسوس»، استدلال می‌کند که جهل به مثابه سرمایه‌ای عمل می‌کند که نظم پلیسی را پایدار می‌سازد، سوژه‌ها را در جایگاه‌های از پیش تعیین‌شده نگه می‌دارد و با بازتولید حماقت، امکان گسست انتقادی را به حاشیه می‌راند. این تحلیل، فراتر از دیدگاه‌های سنتی که جهل را صرفاً مانعی برای پیشرفت می‌دانند، نشان می‌دهد که در اقتصاد سیاسی مدرن و پست‌مدرن، جهل به‌عنوان یک دارایی استراتژیک توسط نظام‌های قدرت مدیریت می‌شود. از نهادهای آموزشی و رسانه‌ها تا ساختارهای فرهنگی و اقتصادی، این سرمایه‌گذاری بر جهل نه تصادفی، بلکه نتیجه طراحی هوشمندانه‌ای است که سلطه را تضمین می‌کند. به‌عبارتی جهل به‌عنوان سرمایه‌ای تعریف می‌شود که ارزش آن در توانایی‌اش برای حفظ وضع موجود نهفته است. این سرمایه، که با پنهان‌سازی امور ناپنهان تولید می‌شود، سوژه‌ها را در جهل نگه می‌دارد تا پرسشگری انتقادی که رانسیر آن را لحظه «اختلاف» می‌نامد، سرکوب شود. این دیدگاه با نظریه‌های اقتصاد سیاسی قدرت، مانند تحلیل‌های آنتونیو گرامشی درباره هژمونی فرهنگی، هم‌راستا است. گرامشی استدلال می‌کند که طبقات حاکم با تسلط بر فرهنگ و ایدئولوژی، رضایت توده‌ها را به‌دست می‌آورند و جهل را به‌عنوان بخشی از نظم غالب نهادینه می‌کنند. اما رانسیر این ایده را یک گام فراتر می‌برد. جهل نه تنها رضایت را تضمین می‌کند، بلکه به‌عنوان دارایی‌ای عمل می‌کند که نظم پلیسی را از طریق سوژه‌های ناآگاه بازتولید می‌کند. و حماقت را به یک ارزش سیاسی بدل می‌سازد. بازتولید جهل به مثابه سرمایه از طریق نهادهای اجتماعی و فرهنگی با مکانیزم‌های متعددی به شرح زیر رخ می‌دهد:

۱. **نهادهای آموزشی: (کارخانه‌های جهل‌سازی)** نظام‌های آموزشی، که در ظاهر ابزاری برای آگاهی‌اند، می‌توانند به کارگاه‌هایی برای تولید جهل تبدیل شوند. با ارائه محتوای گزینشی، ساده‌سازی بیش از حد و سرکوب پرسشگری، آموزش جهل را در نسل‌ها نهادینه می‌کند. برای مثال، در کره شمالی، برنامه درسی با تمرکز بر پرستش کیم‌جونگ‌اون و حذف تاریخ جهانی، سوژه‌هایی تولید می‌کند که جهل‌شان سرمایه‌ای برای تثبیت رژیم است.

۲. رسانه‌ها: (بازار سرمایه جهل) رسانه‌های جمعی و دیجیتال با تنظیم ادراک، جهل را به‌عنوان کالایی در اقتصاد توجه عرضه می‌کنند. در ایالات متحده، شبکه‌های خبری پوپولیستی مانند فاکس نیوز با ترویج روایت‌های دوقطبی و حذف تحلیل‌های پیچیده، جهل را در میان مخاطبان بازتولید می‌کنند. گزارش‌ها نشان می‌دهد که بینندگان این شبکه‌ها در سال ۲۰۲۰ کمتر از واقعیت‌های علمی درباره کووید ۱۹ آگاه بودند (McClain and et al, 2021)، که این جهل به تثبیت سیاست‌های محافظه‌کارانه کمک کرد.

۳. فرهنگ عامه: (بازتولید غیرمستقیم حماقت) فرهنگ عامه‌پسند، از سرگرمی‌های سطحی تا آیین‌های مصرف‌گرایی، جهل را به شکلی غیرمستقیم نهادینه می‌کند. در جوامع سرمایه‌داری، تمرکز بر برندها و مد، سوژه‌ها را از مسائل ساختاری مانند تغییرات اقلیمی دور نگه می‌دارد. برای مثال، در سال ۲۰۲۲، کمپین‌های تبلیغاتی بلک‌فرایدی در آمریکا با فروش ۹.۱۲ میلیارد دلاری، توجه را از بحران‌های زیست‌محیطی منحرف کرد و حماقت مصرف‌گرایانه را به سرمایه‌ای برای اقتصاد سیاسی تبدیل نمود.

۶. گسست و مقاومت: آیا آگاهی می‌تواند نظم جهل را بشکند؟

ژاک رانسیر، سیاست را لحظه‌ای از گسست تعریف می‌کند که در آن سوژه‌های محروم – کسانی که از نظم پلیسی سهمی ندارند، نظم موجود را به چالش می‌کشند و امر محسوس را بازتوزیع می‌کنند. اما این مقاومت با محدودیت‌ها و پیچیدگی‌هایی همراه است که آن را به رقص ظریفی میان امید و مانع بدل می‌سازد. با تکیه بر مفهوم «اختلاف» رانسیر که به معنای گسست در نظم پلیسی و ادعای برابری ذاتی در فهم است. در منطق رانسیر، استتیک نه صرفاً نظامی برای سامان دادن به هنر بلکه رژیم از ادراک، احساس و شناخت است که تعیین می‌کند چه کسی می‌تواند چه چیزی را ببیند، بشنود یا بیان کند. از منظر رانسیر، آنچه این مفاهیم را واجد ارزش سیاسی می‌کند، نه محتوای سیاسی آن‌ها بلکه توانایی‌شان در برهم‌زدن ساختار توزیع محسوسات است. سوژه‌های در حاشیه، از خلال این مفاهیم زیبایی‌شناسانه، نه تنها به صحنه بازمی‌گردند بلکه خود صحنه را بازتعریف می‌کنند. «اختلاف» در این جا به معنای نزاع میان نظرات نیست، بلکه گشودگی فضایی است که در آن، تجربه‌های حذف‌شده، قابل‌بیان و قابل‌دیدن می‌شوند؛ فضایی که در آن، واقعیت سیاسی

از نو قابل تصور می‌شود. این برساخت‌های زیبایی‌شناسانه، حامل قدرتی رهایی‌بخش‌اند: نه از طریق بازنمایی سیاست، بلکه از طریق استتیک‌سازی سیاست و سیاسی‌سازی استتیک. در سنت رانسیر، سیاست واقعی زمانی رخ می‌دهد که کسانی که به‌صورت ساختاری از سخن‌گفتن محروم شده‌اند، سخن می‌گویند؛ این «سخن» اغلب در قالبی زیبایی‌شناسانه بروز می‌کند. نمونه کلاسیک این گزاره، قیام سیاه‌پوستان در آمریکا در دهه ۱۹۶۰ و ظهور «ادبیات سیاه» است؛ جایی که اشعار امثال آملیا ویتفیلد یا امری باراکا نه فقط نقد اجتماعی، بلکه استتیک اعتراض بودند. این اشعار زبان معیار را تخریب می‌کردند، از کوچه‌زبان‌ها، ریتم بلوز، و فریادهای گسسته بهره می‌بردند تا چیزی را بیان کنند که نظم سفید قادر به شنیدن آن نبود. در عصر معاصر، صدای جورج فلویید که با جمله نمی‌توانم نفس بکشم به یک گزاره استتیک جهانی بدل شد، نوعی از سیاست زیبایی‌شناسانه بود. این جمله کوتاه در پوسترها، اجرای زنده، و موزیک رپ تکرار شد و نظامی از دیدن/شنیدن را تغییر داد؛ دیگر نمی‌شد نفس کشیدن را امری بدیهی دانست. این جا گزاره استتیک نه یک شعر که یک فریاد انسانی است که در نظم پلیسی، «بی‌صدا» تلقی شده بود.

نظم پلیسی رانسیر، فضاها را تقسیم می‌کند: چه کسی حق دارد در میدان باشد؟ چه کسی باید به خانه برگردد؟ گزاره زیبایی‌شناسانه مقاومت در این‌جا، بازپس‌گیری فضا از طریق بدن، حضور و اشغال است. در جنبش اشغال وال‌استریت (۲۰۱۱)، یا جنبش میدان تحریر در مصر (۲۰۱۱)، حضور بدن‌ها، چادرها، شعارنوشته‌ها، تئاتر خیابانی و گرافیتی، فضاهایی را که برای مصرف یا سرکوب تعیین شده بود، به فضای بیان سیاسی و استتیک تبدیل کرد. این اشغال‌ها نه فقط سیاسی، بلکه «زیبایی‌شناسانه» بودند. روشنفکران و هنرمندان، با شکستن فرم‌های تثبیت‌شده زبان، روایت و بازنمایی، به مقاومت استتیک می‌پردازند. نمونه تاریخی مهم، تئاترهای آوانگارد در آلمان دهه ۱۹۳۰ است؛ مانند آثار برتولت برشت که با فاصله‌گذاری و برهم‌زدن انسجام روایی، تماشاگر را از مصرف منفعلانه روایت بازمی‌داشت و او را به سوژه‌ای فعال بدل می‌کرد. گزاره استتیک برشت، از طریق فرم، نه فقط محتوای اعتراضی بلکه نوعی ادراک متفاوت از حقیقت را ممکن می‌ساخت. در ایران معاصر، فیلم‌های جعفر پناهی پس از ممنوعیت ساخت فیلم، نمونه بارزی از مقاومت زیبایی‌شناسانه‌اند. او در فیلم «این یک فیلم نیست» (۲۰۱۱)، با استفاده از دوربین دستی، محیط خانه، و روایت شخصی، نه فقط با سانسور مبارزه می‌کند بلکه مرز بین

مستند/داستانی، عمومی/خصوصی، و مجاز/ممنوع را برهم می‌زند. این فیلم، با حداقل امکانات، یک عمل سیاسی در قالب استتیک است.

۷. نتیجه‌گیری

این پژوهش با کاوش در فرآیند سیاسی شدن جهل، نشان داد که جهل، برخلاف تصور رایج به‌عنوان غیاب تصادفی دانش، محصولی فعال و طراحی‌شده است که نظام‌های سیاسی از طریق بازتوزیع امر محسوس در جامعه تزریق و کانالیزه می‌کنند. نظم پلیسی با بهره‌گیری از مکانیزم‌های جهل‌ساز - شامل سانسور، پروپاگاندا، نظام آموزشی و رسانه‌ها - ادراک جمعی را تنظیم می‌کند تا امور ناپنهان را پنهان سازد و سلطه خود را تثبیت نماید. این فرآیند، که از غار افلاطون تا صفحه‌های دیجیتال تکامل یافته، جهل را به سرمایه‌ای سیاسی بدل می‌سازد که سوژه‌های ناآگاه - «کسانی که سهمی دارند» - را به کارگزاران قدرت تبدیل می‌کند، در حالی که سوژه‌های آگاه - «کسانی که سهمی ندارند» - را به حاشیه می‌راند و به‌عنوان تهدید سرکوب می‌کند. جهل نه تنها یک وضعیت منفعل، بلکه یک سازه استراتژیک است که با آگاهی از ظرفیت‌های شناختی و اجتماعی سوژه‌ها، حماقت را به‌عنوان یک ارزش سیاسی بازتولید می‌کند. با این حال، این چرخه جهل‌محور بی‌چالش نیست. مفهوم «اختلاف» رانسیر امکان مقاومت را از طریق آگاهی انتقادی آشکار می‌سازد، جایی که سوژه‌های آگاه با بازتوزیع امر محسوس، نظم پلیسی را مختل می‌کنند. مصادیق تاریخی و معاصر از جنبش‌های روشنگری و ضداستعماری تا افشاگری‌های دیجیتال و جنبش‌های زیست‌محیطی نشان‌دهنده پتانسیل این گسست برای احیای امور ناپنهان و بسیج سوژه‌ها در برابر نظم جهل‌محور است. اما این مقاومت با محدودیت‌هایی چون سرکوب مستقیم، طرد اجتماعی، پراکندگی آگاهی در عصر دیجیتال و خستگی سوژه‌ها مواجه است. این تنش میان گسست و نظم، که در رقص پویای سوژه‌های ناآگاه و آگاه متبلور می‌شود، پارادوکسی اساسی را نمایان می‌کند. جهل، که به‌عنوان سرمایه‌ای برای سلطه عمل می‌کند، شکنندگی‌های خود را نیز در برابر آگاهی انتقادی آشکار می‌سازد. نتایج این پژوهش درک عمیق‌تری از پیوند میان جهل، سیاست و آگاهی در جوامع معاصر ارائه می‌دهد و بر این نکته تأکید دارد که نظم‌های جهل‌محور، هرچند قدرتمند، در برابر گسست‌های ناشی از آگاهی آسیب‌پذیرند. این تحلیل، فراتر از تبیین مکانیزم‌های سلطه، افق‌هایی برای مقاومت می‌گشاید و نشان می‌دهد که آگاهی انتقادی، به‌عنوان نیروی دموکراتیک و برابری‌طلب،

سیاسی شدن جهل: ... (پیمان زنگنه و احسان مزدخواه) ۲۹

می‌تواند چرخه بازتولید حماقت را به چالش بکشد. با این حال، پایداری این مقاومت نیازمند غلبه بر موانع ساختاری و تقویت اتحاد میان سوژه‌های محروم است.

کتاب‌نامه

- افلاطون (۱۴۰۱). جمهور. ترجمه فواد روحانی، تهران: انتشارات علمی - فرهنگی.
- برونوفسکی، جیکوب؛ مازلیش، بروس (۱۳۸۳). سنت روشنفکری در غرب؛ از لئوناردو تا هگل. تهران: نشر آگه.
- بوشه، راجر (۱۴۰۱). نظریه‌های جباریت: از افلاطون تا آرنست، ترجمه فریدون مجلسی، تهران: نشر مروارید.
- پاتوچکا، یان (۱۳۹۹). سقراط: آگاهی از جهل. ترجمه محمود عبادیان، تهران: هرمس.
- تاجیک، محمدرضا؛ رضایی‌پناه، امیر (۱۳۹۵). مبانی نقد و بازاندیشی جامعه‌شناسی سیاسی در اندیشه ژاک رانسیر (اجتماعی در عصر پساجوانی شدن)، پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۱(۲)، صص ۸۷-۱۱۸.
- تاجیک، محمدرضا؛ سیاوش‌پورین، مهشین (۱۴۰۰). اندیشه نااندیشیده حوزه سیاست؛ واکاوی بنیان‌های روش استتیک ژاک رانسیر، فصلنامه رهیافت‌های سیاسی - بین‌المللی، ۱۲(۳)، صص ۶۲-۳۳.
- تورن، آلن (۱۴۰۰). بازگشت کنشگر، ترجمه سلمان صادقی‌زاده، تهران: نشر ثالث.
- رانسیر، ژاک (۱۳۹۳ الف). استتیک و ناخرسندی هایش، ترجمه فرهاد اکبرزاده، تهران: امید صبا.
- رانسیر، ژاک (۱۳۹۳ ب)، ناخودآگاه استتیک، ترجمه مجید نظری، تهران: ناهید.
- رانسیر، ژاک (۱۳۹۲). سیاست و استتیک و رژیم‌های هنری، مترجم: اشکان صالحی، تهران: بن‌گاه.
- رانسیر، ژاک (۱۴۰۰). تماشاگر رهایی یافته، ترجمه اشکان صالحی، تهران: نشر نی.
- رانسیر، ژاک (۱۴۰۰). نفرت از دموکراسی. ترجمه محمدرضا شیخی محمدی، تهران: گام نو.
- رانسیر، ژاک (۱۴۰۰). سیاست و زیبایی‌شناسی، ترجمه اشکان صالحی، تهران: نشر نی.
- رانسیر، ژاک (۱۴۰۳). استاد نادان. مترجم: آرام قریب، تهران: نشر شیرازه.
- رانسیر، ژاک (۱۴۰۳). دوران مدرن: هنر، زمان، سیاست، مترجم: اشکان صالحی، تهران: بی‌گاه.
- محمدیاری، معصومه؛ توحیدفام، محمد (۱۳۹۷). رانسیر و بازپیکربندی توزیع امر محسوس در سیاست و زیبایی‌شناسی، پژوهشنامه علوم سیاسی، ۱۳(۲)، صص ۶۵-۸۶.
- میلر، پیتر (۱۴۰۱). سوژه، استیلا و قدرت، ترجمه نیکو سرخوش و افشین جهان‌دیده، تهران: نشر نی.
- واربرتون، نایجل (۱۳۸۲). آثار کلاسیک فلسفه، ترجمه مسعود علیا، تهران: انتشارات ققنوس.

- Banović-Markovska, A. (2012). From Totalitarian to Transcultural Public Awareness. *Блесок-литература и други уметности*, (85).
- Bennett, S. E. (1988). " Know-Nothings" Revisited: The Meaning of Political Ignorance Today. *Social Science Quarterly*, 69(2), 476.
- Corner, P. (Ed.). (2009). *Popular opinion in totalitarian regimes: Fascism, Nazism, Communism*. Oxford University Press.
- Ferris, D. (2009). Politics after aesthetics: Disagreeing with Ranciere. *parallax*, 15(3), 37-49.
- Gentile, E. (2013). Total and totalitarian ideologies. *Oxford Handbook of Political Ideologies*, 56-72.
- Gündoğdu, A. (2017). Disagreeing with Rancière: Speech, violence, and the ambiguous subjects of politics. *Polity*, 49(2), 188-219.
- Iacob, B. C., & Tismaneanu, V. (2019). Ideological storms: Intellectuals, dictators, and the totalitarian temptation.
- Logue, J. (2013). The politics of unknowing and the virtues of ignorance: Toward a pedagogy of epistemic vulnerability. *Philosophy of Education*, 1(1), 53-62.
- McClain, C., Vogels, E. A., Perrin, A., Sechopoulos, S., & Rainie, L. (2021). The internet and the pandemic. *Pew Research Center*, 1.
- McClure, K. M. (2003). Disconnections, Connections, and Questions: Reflections on Jacques Rancière's " Ten Theses on Politics". *Theory & Event*, 6(4).
- Paić, Ž. (2022). Ideology, Terror, Control: Does Totalitarianism Have a Prospect for the Future? In *The Return of Totalitarianism: Ideology, Terror, and Total Control* (pp. 145-196). Cham: Springer International Publishing.
- Rabinbach, A. (2016). Public Intellectuals and Totalitarianism: A Century's Debate. In *Intellectuals and their Publics* (pp. 107-138). Routledge.
- Rancière, J. (2011). The thinking of dissensus: politics and aesthetics. *Reading Rancière*, 1.
- Rancière, J., Guénoun, S., Kavanagh, J. H., & Lapidus, R. (2000). Jacques Rancière: Literature, politics, aesthetics: Approaches to democratic disagreement. *SubStance*, 29(2), 3-24.
- Rancière, Jacques. *Disagreement: Politics and philosophy*. U of Minnesota Press, 1999.
- Rustin, M. (2016). The totalitarian unconscious. In *Psychoanalysis in the Age of Totalitarianism* (pp. 221-238). Routledge.
- Silva Jr, P., & Siscoe, R. W. (2024). Ignorance and awareness. *Noûs*, 58(1), 225-243.
- Somin, I. (2006). Knowledge about ignorance: new directions in the study of political information. *Critical Review*, 18(1-3), 255-278.
- Somin, I. (2014). Why political ignorance undermines the wisdom of the many. *Critical Review*, 26(1-2), 151-169.
- Sviličić, N., & Maldini, P. (2014). Political myths and totalitarianism: An anthropological analysis of their causal interrelationship. *Collegium antropologicum*, 38(2), 725-738.

سیاسی شدن جهل: ... (پیمان زنگنه و احسان مزدخواه) ۳۱

Vainshtein, G. (1994). Totalitarian public consciousness in a post-totalitarian society: The Russian case in the general context of post-communist developments. *Communist and Post-Communist Studies*, 27(3), 247-259.

Witness, G. (2023). Standing firm: The land and environmental defenders on the frontlines of the climate crisis.